

IZABRANI FRAGMENTI STARIH STOIKA

preveo sa starogrčkog jezika:

PAULO RAŠICA
Filozofski fakultet,
Sveučilište u Zagrebu
kolega.rasica@gmail.com

Od spisa tzv. stare Stoe (Zēnōn, Kleanth, Khrysipp i njihovi učenici) nije nam ostao sačuvan nijedan cjelovit izvoran spis, premda se navodi kako je sam Khrysipp napisao preko 165 djela. Isti je slučaj i s djelima tzv. srednjih Stoika (Panaitij, Poseidonij i učenici). Jedini cjeloviti sačuvani stoički spisi su oni iz vremena tzv. mlade ili rimske Stoe (Seneca, Epiktet, Marco Aurelij), koji mahom svi u prvi plan stavljaju etiku. Ono što nam je ostalo od stare Stoe sačuvano je u svjedočanstvima iz kasnijega vremena, bilo u doksografa (Diogen Laertski, pseudo-Plutarkh, Stobaj), bilo u mislilaca koji Stoike uglavnom spominju suprotstavljajući im se (Alexandar Aphrodisadski, Plutarkh, Galen, Simplikij), ili pak u kasnijih Stoika i Stoicima naklonih pisaca (Seneca, Ciceron). Od svih izvora vremenski je najbliži starim Stoicima skeptik Sext Empeirik, koji je stoičke tekstove prenio u djelima *Obrisi pironizma* (*Pyrrhoniae Hypotyposes*) i *Protiv učenjaka* (*Adversus mathematicos*).

Sva je ta fragmentarna svjedočanstava sabrao i u tri toma objavio Hans von Arnim, pod naslovom *Stoicorum veterum fragmenta* (kratica SVF, Bibliotheca Teubneriana, Leipzig, 1903.-1905.), a Maximilian Adler je dodao četvrti tom s kazalom pojmova i imena (Bibliotheca Teubneriana, Leipzig, 1924). Zbirka nije prevedena na hrvatski, s izuzetkom nekih dijelova koji se pojavljuju u nekim drugim, u nas prevedenim spisima.

U ovom su izboru prevedeni tekstovi koji pretežito pripadaju stoičkoj logici. Prijevodom se prije svega nastojalo približiti smislu izvornika, ne bi li se pokušalo ono mišljeno u grčkom promisliti i iskazati u hrvatskom jeziku. U svrhu takve vjernosti izvorniku težilo se, koliko je to moguće, doslovnosti i dosljednosti pri odabiru riječi, premda se time katkad išlo usuprot uobičajenoj upotrebi hrvatskog jezika. Uz prijevod je tiskan i tekst izvornika te, gdje se činilo potrebnim, napomene prevoditelja. Tekst izvornika uzet je iz izdanjâ:

- v. Arnim, H., *Stoicorum veterum fragmenta, vol. I., Zeno et Zenonis discipuli*, Bibliotheca Teubneriana, Stuttgart, 1964.
- v. Arnim, H., *Stoicorum veterum fragmenta, vol. II., Chrysippi Fragmenta logica et physica*, Bibliotheca Teubneriana, Stuttgart, 1964.
- v. Arnim, H., *Stoicorum veterum fragmenta, vol. III., Chrysippi Fragmenta moralia -- Fragmenta successorum Chrysippi*, Bibliotheca Teubneriana, Stuttgart, 1964.

SVF 2.35 (Aetii Placita I. Prooem. 2) οί μὲν οὖν Στωϊκοὶ ἔφασαν τὴν μὲν σοφίαν εἶναι θεῶν τε καὶ ἀνθρωπίνων ἐπιστήμην, τὴν δὲ φιλοσοφίαν ἄσκησιν ἐπιτηδεῖου τέχνης· ἐπιτήδειον δὲ εἶναι μίαν καὶ ἀνωτάτω τὴν ἀρετὴν, ἀρετὰς δὲ τὰς γενικωτάτας τρεῖς, φυσικὴν ἠθικὴν λογικὴν· δι' ἣν αἰτίαν καὶ τριμερὴς ἐστὶν ἡ φιλοσοφία, ἧς τὸ μὲν φυσικὸν τὸ δὲ ἠθικὸν τὸ δὲ λογικὸν· καὶ φυσικὸν μὲν ὅταν περὶ κόσμου ζητῶμεν καὶ τῶν ἐν κόσμῳ, ἠθικὸν δὲ τὸ κατησχολημένον περὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον, λογικὸν δὲ τὸ περὶ τὸν λόγον, ὃ καὶ διαλεκτικὸν καλοῦσιν.

Stoici naime kazaše da je mudrost znanje božanskoga i ljudskoga, a filozofija vježba u umijeću onog prikladnog. Prikladna je pak iznad svega jedinstvena vrlina, a tri su njena najviša roda: fizička, etička i logička vrlina. S toga je uzroka i filozofija trodijelna – ima fizički, etički i logički dio: fizički, kad istražujemo o svijetu i onome u svijetu, etički, koji se bavi ljudskim životom, te logički, koji zovu i dijalektičkim, a bavi se zborom¹.

SVF 2.36 (Sextus, Adv. math. IX 13) τὴν φιλοσοφίαν φασὶν ἐπιτηδεύειν εἶναι σοφίας, τὴν δὲ σοφίαν ἐπιστήμην θεῶν τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων.

Kažu da je filozofija nastojanje oko mudrosti, a mudrost znanje božanskih i ljudskih stvari.

SVF 2.48 (Diog. Laert. VII 41) τὸ δὲ λογικὸν μέρος φασὶν ἔνιοι εἰς δύο διαιρεῖσθαι ἐπιστήμας, εἰς ῥητορικὴν καὶ εἰς διαλεκτικὴν. (42) τὴν τε ῥητορικὴν ἐπιστήμην οὖσαν τοῦ εὖ λέγειν περὶ τῶν ἐν διεξόδῳ λόγων καὶ τὴν διαλεκτικὴν τοῦ ὀρθῶς

1 *λόγος* – dolazi od glagola *λέγειν*, čiji je izvorni smisao „brati”, „razabirati”, „sabitati”, odakle je poprimito uži smisao „govoriti”, ali i smisao razmišljanja, obrazlaganja, računanja, osobito u složenicama. *λόγος* je dakle i zbor kao govor (zboriti kao govoriti) i zbor kao mišljenje, razabiranje onoga razaberivog, razbor. Iz smisla zbornja kao mišljenja na vidjelo izlazi i porijeklo imena logike kao znanja o mišljenju. Usp. Mikecin, I., *Heraklit*, Zagreb, 2013., str. 7–17. Za Stoike, koji su, osobito u svojoj fizici, sljedbenici Heraklita, riječ *λόγος* još uvijek čuva izvorni smisao koji u sebi obuhvaća i biće i mišljenje i govor. Naime, *λόγος* u čovjeku, po kojem je on razborito živuće (*ζῶον λογικόν*), jedan je odsječak fizičkog, kozmičkog *λόγος*-a u ognjenoj duši svega, a pokazuje se u dva vida: kao unutarnji, ne nužno i izrecivi zbor (*λόγος ἐνδιάθετος*) i kao vanjski, izgovoreni zbor (*λόγος προφορικός*). Iz tako tijesno shvaćene veze mišljenja i govorenja proizlazi podjela logike na dva dijela, na dijalektiku i retoriku (u koju spada i gramatika), kao i stoička sklonost istraživanju etimologije i ispravnosti imena. Također, na vidjelo izlazi unutarnje jedinstvo logike, fizike i etike, čija je krajnja svrha život u skladu sa zborom – τὸ ὁμολογουμένως ζῆν („suzboreći živjeti”).

διαλέγεσθαι περι τῶν ἐν ἐρωτήσει καὶ ἀποκρίσει λόγων· ὅθεν καὶ οὕτως αὐτὴν ὀρίζονται· ἐπιστήμην ἀληθῶν καὶ ψευδῶν καὶ οὐδετέρων.

Neki pak kažu da se logički dio razlučuje na dva znanja, na retoričko i dijalektičko. (42) Retoričko je znanje dobroga govorenja, a tiče se govora u izlaganjima, dočim je dijalektičko znanje ispravnoga razgovaranja, a tiče se govora kroz pitanje i odgovaranje, odakle ju određuju i ovako: znanje istinitoga, lažnoga i onoga što nije ni jedno ni drugo.

SVF 2.130 (Diog. Laert. VII 46) αὐτὴν δὲ τὴν διαλεκτικὴν ἀναγκαίαν εἶναι καὶ ἀρετὴν ἐν εἴδει περιέχουσαν ἀρετὰς· τὴν τε ἀπροπτωσίαν ἐπιστήμην τοῦ πότε δεῖ συγκατατίθεσθαι καὶ μὴ· τὴν τε ἀνειαυότητα ἰσχυρὸν λόγον πρὸς τὸ εἶδος, ὥστε μὴ ἐνδιδόναι αὐτῷ· τὴν τε ἀνελεγκσίαν ἰσχύον ἐν λόγῳ, ὥστε μὴ ἀπάγεσθαι ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἀντικείμενον· τὴν τε ἀματαιότητα ἕξιν ἀναφέρουσαν τὰς φαντασίας ἐπὶ ὀρθὸν λόγον. αὐτὴν τε τὴν ἐπιστήμην φασὶν ἢ κατάληψιν ἀσφαλῆ ἢ ἕξιν ἐν φαντασιῶν προσδέξει ἀμετάπτωτον ὑπὸ λόγου. οὐκ ἄνευ δὲ τῆς διαλεκτικῆς θεωρίας τὸν σοφὸν ἄπτωτον ἔσεσθαι ἐν λόγῳ· τό τε γὰρ ἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος διαγινώσκεσθαι ὑπ' αὐτῆς καὶ τὸ πιθανὸν τό τε ἀμφιβόλως λεγόμενον διευκρινεῖσθαι· χωρὶς τε αὐτῆς οὐκ εἶναι ὁδὸν ἐρωτῶν καὶ ἀποκρίνεσθαι. διατείνειν δὲ τὴν ἐν ταῖς ἀποφάνσεσι προπέτειαν καὶ ἐπὶ τὰ γινόμενα, ὥστε εἰς ἀκοσμίαν καὶ εἰκαιότητα τρέπεσθαι τοὺς ἀγυμνάστους ἔχοντας τὰς φαντασίας. οὐκ ἄλλως τε ὁξύν καὶ ἀγγίνουσι καὶ τὸ ὄλον δεινὸν ἐν λόγοις φανήσεσθαι τὸν σοφόν· τοῦ γὰρ αὐτοῦ εἶναι ὀρθῶς διαλέγεσθαι καὶ διαλογίζεσθαι καὶ τοῦ αὐτοῦ πρὸς τε τὰ προκείμενα διαλεχθῆναι καὶ πρὸς τὸ ἐρωτώμενον ἀποκρίνασθαι, ἄπερ ἐμπίρου διαλεκτικῆς ἀνδρὸς εἶναι.

(VII 83) καὶ τοιοῦτοι μὲν ἐν τοῖς λογικοῖς οἱ Στωϊκοί, ἵνα μάλιστα κρατύνωσι διαλεκτικὸν μόνον εἶναι τὸν σοφόν. πάντα γὰρ τὰ πράγματα διὰ τῆς ἐν λόγοις θεωρίας ὀρᾶσθαι, ὅσα τε τοῦ φυσικοῦ τόπου τυγχάνει καὶ αὖ πάλιν ὅσα τοῦ ἠθικοῦ (εἰς μὲν γὰρ τὸ λογικὸν τί δεῖ λέγειν;) περὶ τε ὀνομάτων ὀρθότητος ὅπως διέταξαν οἱ νόμοι ἐπὶ τοῖς ἔργοις οὐκ ἂν ἔχειν εἰπεῖν²· δυοῖν δὲ οὖσαι συνηθείαι ταῖν ὑποπιπτούσαιν τῇ ἀρετῇ, ἢ μὲν τί ἕκαστον ἔστι τῶν ὄντων σκοπεῖ, ἢ δὲ τί καλεῖται.

A sama je dijalektika nužna i vrlina je koja obuhvaća vrste vrlina. Neprenagljenost

2 Ovaj je dio teksta sporan, a von Armin predlaže sljedeće čitanje: „εἰ μὲν γὰρ τὸν λογικὸν τι δεῖ λέγειν περὶ [τε] ὀνομάτων ὀρθότητος, πῶς τὰ κατ' ἀξίαν ὀνόματα ἐπὶ τοῖς ἔργοις οὐκ ἂν ἔχοι εἰπεῖν;” - „Jer ako logički (dio) treba što zboriti o ispravnosti imena, kako ne bi mogao izreći imena primjerena djelima?”

je znanje o tome kada treba pristati i kada ne. Opreznost je snažan zbor nasuprot onomu vjerojatnomu, tako da mu se ne predaje. Nepobitnost je snaga u zboru, tako da on ne bi odvodio u suprotnost. Nelakomislenost je stanje koje uznosi predočbe k ispravnom zboru. A samo znanje kažu da je nepogrešivo poimanje³ ili zborom nepokolebljivo stanje u primanju predočaba. Bez dijalektičkoga motrenja mudar neće biti neoboriv u zboru, jer njime se razaznaje ono istinito i ono lažno te prosuđuje ono uvjerljivo i ono dvosmisleno kazano, te bez njega nije moguće putovati kroz pitanje i odgovaranje. A brzopletost u prosudbi proteže se i na ona postajuća, tako da se oni koji imaju neuvježbane predočbe okreću neredu i lakomislenosti. Drukčije se neće mudrac pokazati oštrim, domišljatim i uopće strahovitim u zborovima. Njemu naime pripada ispravno razgovarati i razmatrati te započeti razgovor o onome što se nalaže i odgovoriti na upitano, kao mužu iskusnom u dijalektici.

(VII 83) Takvi su dakle Stoici u logici, kako bi ponajviše potvrdili da je dijalektičar jedini mudrac. Jer sve se stvari gledaju kroz motrenje u zborovima, i ono što se nahodi u fizičkoj oblasti, kao opet i ono u etičkoj (o logičkoj da ne govorimo). Niti bi se drukčije moglo kazati o ispravnosti imenā kako ih običaji rasporediše djelima. A dva bavljenja potpadaju pod tu vrlinu, jedno ispituje što je svako pojedino od bića, a drugo kako se naziva.

SVF 2.54 (Aetii plac. IV. 12, 1) Τίνοι διαφέρει φαντασία φανταστὸν φανταστικὸν φάντασμα.

Χρῦσιππος διαφέρειν ἀλλήλων φησὶ τέτταρα ταῦτα. φαντασία μὲν οὖν ἔστι πάθος ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενον, ἐνδεικνύμενον ἐν αὐτῷ καὶ τὸ πεποιηκός-οἶον ἔπειδὴν δι' ὄψεως θεωρῶμεν τὸ λευκόν, ἔστι πάθος τὸ ἐγγεγενημένον δια τῆς ὀράσεως ἐν τῇ ψυχῇ. καὶ <κατὰ> τοῦτο τὸ πάθος εἰπεῖν ἔχομεν, ὅτι ὑποκεῖται λευκὸν κινοῦν ἡμᾶς: ὁμοίως καὶ διὰ τῆς ἀφῆς καὶ τῆς ὀσφρήσεως. – Εἴρηται δὲ ἡ φαντασία ἀπὸ τοῦ φωτός: καθάπερ γὰρ τὸ φῶς αὐτὸ δείκνυσι καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐν αὐτῷ περιεχόμενα, καὶ ἡ φαντασία δείκνυσιν ἑαυτὴν καὶ τὸ πεποιηκός αὐτήν.

³ κατάληψις – dolazi od glagola λαμβάνω: *hvatati, grabiti, uzimati*; καταλαμβάνω: *posve, čvrsto zgrabiti*. *Poimanje* dolazi od *jeti*, čakavski *jamiti*, kajkavski *zemiti, zeti*, s čime je srodno i *imati*. *Pojmimi, poimati, pojam*, uzeto u spoznajnom smislu, ima usporednu tvorbu kao latinsko *conceptus (con-capere)* i *comprehensio (con-prae-hendere)*, te njemačko *Begriff (be-greifen)*. Stoga κατάληψις – *poimanje, pojam, shvaćanje, καταληπτικός – pojmovni, shvaćajni, πρόληψις – predpoimanje, predpojam, predshvaćanje*. Usp. Skok, P., *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1971.

Φανταστὸν δὲ τὸ ποιοῦν τὴν φαντασίαν· οἶον τὸ λευκὸν καὶ τὸ ψυχρὸν καὶ πᾶν ὃ, τι ἂν δύνηται κινεῖν τὴν ψυχὴν, τοῦτ' ἔστι φανταστὸν.

Φανταστικὸν δὲ ἔστι διάκενος ἔλκυσμός, πάθος ἐν τῇ ψυχῇ ἀπ' οὐδενὸς φανταστοῦ γινόμενον καθάπερ ἐπὶ τοῦ σκιαμαχοῦντος καὶ κενοῖς ἐπιφέροντος τὰς χεῖρας· τῇ γὰρ φαντασία ὑπόκειται τι φανταστὸν, τῷ δὲ φανταστικῷ οὐδέν.

Φάντασμα δὲ ἔστιν ἐφ' ὃ ἐλκόμεθα κατὰ τὸν φανταστικὸν διάκενον ἔλκυσμόν· ταῦτα δὲ γίνεται ἐπὶ τῶν μελαγχολώντων καὶ μεμνητόων· ὁ γοῦν τραγικὸς Ὀρέστης ὅταν λέγῃ (Eur. Or. 255 sq.)·

ὦ μῆτηρ, ἴκετεύω σε, μὴ 'πίσειέ μοι
τὰς αἵματωποὺς καὶ δρακοντώδεις κόρας·
αὗται γάρ, αὗται πλησίον θρώσκουσί μου,

λέγει μὲν αὐτὰ ὡς μεμνηῶς, ὀρᾷ δὲ οὐδέν, ἀλλὰ δοκεῖ μόνον· διὸ καὶ φησιν αὐτῷ Ἥλέκτρα·

μέν', ὦ ταλαίπωρ', ἀτρέμα σοῖς ἐν δεμνίοις,
ὀρᾷς γὰρ οὐδέν ὧν δοκεῖς σάφ' εἰδέναι,

ὡς καὶ παρ' Ὀμήρῳ Θεοκλύμενος (Od. v 350).

Po čemu se razlikuju predočba, predočivo, utvaranje i utvara.⁴

Khrysipp kaže da se to četvero razlikuje jedno od drugoga. Predočba je naime trpnja nastala u duši koja u sebi pokazuje i ono što ju je stvorilo: kao što, kad očima motrimo bijelo, trpnja je ono što je gledanjem nastalo u duši. Po toj trpnji možemo reći da joj je u podlozi bijelo koje nas pokreće, a slično je i s opipom i njuhom. – Kaže se pak φαντασία od φῶς⁵, jer kao što svjetlo pokazuje sama sebe i ostalo njime obuhvaćeno, tako i predočba pokazuje samu sebe i ono što ju je stvorilo.

Predočivo je pak ono predočbu stvarajuće, kao što su bijelo, hladno i sve što bi moglo pokretati dušu – to je predočivo.

Utvaranje je pak prazno privlačenje, ni iz čega predočivoga nastala trpnja u duši, kao kod onoga koji se bori sa sjenama i rukama poseže u prazno; jer predočbi je u podlozi nešto predočivo, a utvaranju ništa.

4 U izvorniku su sve četiri riječi srodne (φαντασία, φανταστὸν, φανταστικὸν, φάντασμα). Pod predočbom se misli kako sam čin predočavanja, tako i ono njime stvoreno. Potonji smisao učinka predočavanja katkada ima i riječ φάντασμα, onda kada nema smisao utvare – usp. SVF 2.83.

5 Riječ φαντασία (predočba) srodna je s riječju φάος/φῶς (svjetlo).

Uobrazba je pak ono k čemu bivamo privučeni utvarnim praznim privlačenjem. To nastaje u melanholičnih i mahnitih. Naime, kada u tragediji Orest kaže: „Majko, molim te, ne prijeti mi krvavim, zmijolikim djevama, jer one, one blizu mene skaču!”, to kazuje mahnit, a ne gleda ništa, nego mu se samo čini. Zato mu Elektra i kaže: „Ostaj, patniče, spokojno u postelji svojoj: ne gledaš ništa od onoga što ti se čini da jasno vidiš.” Tako i u Homēra Theoklymen.

SVF 2.63 (Sextus adv. math. VII 162) καὶ φαντασίαν ῥητέον εἶναι πάθος τι περὶ τὸ ζῶον ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ ἑτέρου παραστατικόν. οἷον προσβλήσαντες τινι, φησὶν ὁ Ἀντίοχος, διατιθέμεθά πως τὴν ὄψιν, καὶ οὐχ οὕτως αὐτὴν διακειμένην ἴσχομεν ὡς πρὶν τοῦ βλήσθαι διακειμένην εἴχομεν. Κατὰ μέντοι τὴν τοιαύτην ἀλλοίωσιν δυοῖν ἀντιλαμβανόμεθα, ἑνὸς μὲν αὐτῆς τῆς ἀλλοιώσεως, τουτέστι τῆς φαντασίας, δευτέρου δὲ τοῦ τὴν ἀλλοίωσιν ἐμποιήσαντος, τουτέστι τοῦ ὄρατοῦ· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων παραπλήσιον. ὥσπερ οὖν τὸ φῶς ἑαυτὸ τε δείκνυσι καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὕτω καὶ ἡ φαντασία, ἀρχηγὸς οὖσα τῆς περὶ τὸ ζῶον εἰδήσεως, φωτὸς δίκην ἑαυτὴν τε ἐμφανίζειν ὀφείλει καὶ τοῦ ποιήσαντος αὐτὴν ἐναργοῦς ἐνδεικτικὴ καθεστάναι.

Treba reći da je predočba neka trpnja u živućega koja predstavlja i sebe i drugo. Kao što, kaže Antiokh, ugledavši nešto, nekako raspoložemo vidom i nemamo ga onakvog kakvog ga imasmo prije gledanja. Po toj dakle preinaci zahvaćamo dvoje, naime prvo samu preinaku, to jest predočbu, a drugo ono što je preinaku stvorilo, tj. ono ugledano; slično je i kod drugih osjeta. Dakle, kao što svjetlo pokazuje sama sebe i sva u sebi, tako i predočba, budući začetnik uvida kod živućega, treba poput svjetla objavljivati samu sebe i ukazivati na ono očitovano koje ju je stvorilo.

SVF 2.55 (Diog. Laert. VII 50) διαφέρει δὲ φαντασία καὶ φάντασμα. φάντασμα μὲν γὰρ ἔστι δόκησις διανοίας, οἷα γίνεται κατὰ τοὺς ὕπνους, φαντασία δὲ ἔστι τύπωσις ἐν ψυχῇ, τουτέστιν ἀλλοίωσις, ὡς ὁ Χρῦσιππος ἐν τῇ β' περὶ ψυχῆς ὑφίσταται. οὐδὲ γὰρ δεκτέον τὴν τύπωσιν οἰονεῖ τύπον σφραγιστήρος, ἐπεὶ ἀνέδεκτόν ἐστι πολλοῦς τύπους κατὰ τὸ αὐτὸ περὶ τὸ αὐτὸ γίνεσθαι.

A razlikuju se predočba i utvara. Jer utvara je pričin razuma kakav nastaje u snovima, a predočba je utiskivanje u duši, to jest preinaka, kako Khrysipp postavlja u drugoj knjizi *O duši*. Naime, utiskivanje ne treba uzeti kao da je utisak pečata, budući

da je neprihvatljivo da mnogi utisci istoga nastaju na istom mjestu istovremeno.

SVF 2.61 (Diog. Laert. VII 51) τῶν δὲ φαντασιῶν κατ' αὐτοὺς αἰ μὲν εἰσιν αἰσθητικάι, αἰ δ' οὐ· αἰσθητικάι μὲν αἰ δι' αἰσθητηρίου ἢ αἰσθητηρίων λαμβανόμεναι, οὐκ αἰσθητικάι δὲ αἰ διὰ τῆς διανοίας, καθάπερ τῶν ἀσωμάτων καὶ τῶν ἄλλων τῶν λόγῳ λαμβανομένων. τῶν δὲ αἰσθητικῶν <αἰ μὲν> ἀπὸ ὑπαρχόντων μετὰ εἴξεως καὶ συγκαταθέσεως γίνονται· εἰσὶ δὲ τῶν φαντασιῶν καὶ ἐμφάσεις, αἰ ὡς ἂν ἀπὸ ὑπαρχόντων γινόμεναι. ἔτι δὲ τῶν φαντασιῶν αἰ μὲν εἰσι λογικάι, αἰ δὲ ἄλογοι· λογικάι μὲν αἰ τῶν λογικῶν ζῶων, ἄλογοι δὲ αἰ τῶν ἀλόγων. αἰ μὲν οὖν λογικάι νοήσεις εἰσίν, αἰ δ' ἄλογοι οὐ τετυχήκασιν ὀνόματος· καὶ αἰ μὲν εἰσι τεχνικάι, αἰ δὲ ἄτεχνοι· ἄλλως γοῦν θεωρεῖται ὑπὸ τεχνίτου εἰκῶν καὶ ἄλλως ὑπὸ ἀτέχνου.

Po njima su neke od predočaba osjetilne, a neke nisu; osjetilne su one zahvaćane osjetilom ili osjetilima, a neosjetilne razumom, kao što su predočbe netjelesnoga i ostalog zborom zahvaćanog. Od onih pak osjetilnih neke nastaju od opstojećih stvari uz dopuštanje i pristajanje. No među predočbama su i priviđenja, koja kao da su nastala od opstojećih stvari. K tomu, neke od predočaba su razborite, neke pak nerazborite: razborite su one u razboritih živućih, a nerazborite one u nerazboritih. Razborite su misli, a nerazborite nemaju imena. I neke su umješne, a neke neumješne: jer drukčije sliku motri umješnik, a drukčije neumješnik.

SVF 2.83 (Aetii Plac. IV 11) Πῶς γίνεται ἡ αἰσθησις καὶ ἡ ἔννοια καὶ ὁ κατὰ ἐνδιάθεσιν λόγος.

Οἱ Στωϊκοὶ φασιν· ὅταν γεννηθῆ ὁ ἄνθρωπος, ἔχει τὸ ἡγμονικὸν μέρος τῆς ψυχῆς ὡσπερ χάρτην εὐεργον εἰς ἀπογραφίαν· εἰς τοῦτο μίαν ἐκάστην τῶν ἐννοιῶν ἐναπογράφεται. – Πρῶτος δὲ [ὁ] τῆς ἀναγραφῆς τρόπος ὁ διὰ τῶν αἰσθήσεων. αἰσθανόμενοι γάρ τινος οἶον λευκοῦ, ἀπελθόντος αὐτοῦ μνήμην ἔχουσιν· ὅταν δὲ ὁμοειδεῖς πολλαὶ μνήμαι γένωνται, τότε φαμὲν ἔχειν ἐμπειρίαν· ἐμπειρία γάρ ἐστὶ τὸ τῶν ὁμοειδῶν φαντασιῶν πλῆθος. – Τῶν δὲ ἐννοιῶν αἰ μὲν φυσικῶς γίνονται κατὰ τοὺς εἰρημένους τρόπους καὶ ἀνεπιτεχνήτως, αἰ δὲ ἤδη δι' ἡμετέρας διδασκαλίας καὶ ἐπιμελείας· αὐταὶ μὲν οὖν ἐννοιαὶ καλοῦνται μόνον, ἐκεῖναι δὲ καὶ προλήψεις. – Ὁ δὲ λόγος, καθ' ὃν προσαγορευόμεθα λογικοὶ ἐκ τῶν προλήψεων συμπληροῦσθαι λέγεται κατὰ τὴν πρώτην ἐβδομάδα. ἔστι δ' ἐννόημα φάντασμα διανοίας λογικοῦ ζῶου· τὸ γὰρ φάντασμα ἐπειδὴν λογικῆ προσπίπτῃ ψυχῇ, τότε ἐννόημα καλεῖται, εἰληφὸς τοῦνομα παρὰ τοῦ νοῦ. – Διόπερ τοῖς ἀλόγοις ζῴοις ὅσα προσπίπτει, φαντάσματα μόνον ἐστίν· ὅσα δὲ ἡμῖν καὶ τοῖς θεοῖς, ταῦτα καὶ φαντάσματα κατὰ γένος καὶ ἐννοήματα

κατ' εἶδος ὥσπερ τὰ δηνάρια καὶ οἱ στατήρες αὐτὰ μὲν καθ' αὐτὰ ὑπάρχει δηνάρια <καὶ> στατήρες· ἐὰν δὲ εἰς πλοίων δοθῇ μίσθωσιν, τηνικαῦτα πρὸς τῷ δηνάρια εἶναι καὶ ναῦλα λέγεται.

Kako nastaje osjet, misao i zbor u nutrini.

Stoici kažu: kad je čovjek rođen, ima upravljački dio duše poput papira podesnog za zapisivanje. U njega upisuje svaku pojedinu od misli. – Prvi je pak način zapisivanja onaj kroz osjete. Jer [ljudi] opažajući osjetom nešto, kao što je bijelo, nakon što ono ode imaju sjećanje; a kad nastanu mnoga istovrsna sjećanja, tada kažemo da imaju iskustvo, jer iskustvo je mnoštvo istovrsnih predočaba. – A neke od misli nastaju po naravi na spomenute načine i bez umijeća, druge pak kroz naše učenje i mar. Te se zovu samo mislima, a one i predpojmovima. – A kaže se da se zbor, po kojem se i nazivamo razboritima, upotpunjuje iz predpojмова tijekom prvoga sedmoljeća. Umnja je pak predočba⁶ razuma u razboritog živućeg; jer kad predočba zadesi razboritu dušu, tada se naziva umnjom, uzevši ime od uma. – Stoga, što god zadesi nerazborite živuće, samo je predočba, a što zadesi nas i bogove, to je predočba po rodu i umnja po vrsti; kao što su denari i stateri sami po sebi denari i stateri, a ako se dadu kao naknada za plovila, tada se uz to što su denari nazivaju i brodarinom.

SVF 2.90 (Sextus adv. math. VII 151) τρία γὰρ εἶναι φασιν ἐκεῖνοι τὰ συζυγούντα ἀλλήλοις, ἐπιστήμην καὶ δόξαν καὶ τὴν ἐν μεθορίᾳ τούτων τεταγμένην κατάληψιν, ὣν ἐπιστήμη μὲν εἶναι τὴν ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν καὶ ἀμετάθετον ὑπὸ λόγου κατάληψιν, δόξαν δὲ τὴν ἀσθενῆ καὶ ψευδῆ συγκατάθεσιν, κατάληψιν δὲ τὴν μεταξὺ τούτων, ἥτις ἐστὶ καταληπτικῆς φαντασίας συγκατάθεσις· καταληπτικῆ δὲ φαντασία κατὰ τούτους ἐτύγχανεν ἢ ἀληθῆς καὶ τοιαύτη οἷα οὐκ ἂν γένοιτο ψευδῆς. ὣν τὴν μὲν ἐπιστήμην ἐν μόνοις ὑφίστασθαι λέγουσι τοῖς σοφοῖς, τὴν δὲ δόξαν ἐν μόνοις τοῖς φαύλοις, τὴν δὲ κατάληψιν κοινὴν ἀμφοτέρων εἶναι καὶ ταύτην κριτήριον ἀληθείας καθεστάναι.

Naime, oni kažu da je troje međusobno povezano – znanje, mnijenje i, između njih postavljeno, poimanje. Od toga je znanje nepogrešivo, čvrsto, i zborom nepokolebljivo poimanje, mnijenje je slabo i lažno pristajanje, a poimanje je između njih – pristajanje na pojmovnu predočbu. Pojmovna je pak predočba po njima istinita i takva da ne bi mogla biti lažna. Od toga se, kažu, znanje nahodi jedino u mudrih, mnijenje jedino u bijednih, a poimanje je zajedničko jednima i drugima i postavljeno je za mjerilo istine.

6 φάντασμα

SVF 1.66 (Cicero, Acad. pr. 11, 144) Negat enim vos Zeno — scire quicquam. Quo modo? inquires; nos enim defendimus etiam insipientem multa comprehendere. At scire negatis quemquam rem ullam nisi sapientem. Et hoc quidem Zeno gestu conficiebat. Nam, cum extensis digitis adversam manum ostenderat, „visum” inquiebat „huiusmodi est.” Deinde, cum paullum digitos contraxerat, „adsensus huiusmodi.” Tum cum plane compresserat pugnumque fecerat, comprehensionem illam esse dicebat: qua ex similitudine etiam nomen ei rei, quod antea non fuerat, κατάληψιν imposuit. Cum autem laevam manum admoverat et illum pugnum arte vehementerque compresserat scientiam talem esse dicebat, cuius compotem nisi sapientem esse neminem.

Zēnōn nijeće da išta znate. „Kako to?” reći ćete. Ta tvrdimo da i budala mnogo toga shvaća. Međutim nijećete da itko osim mudroga zna ijednu stvar, a to Zēnōn pokazivaše kretnjom. Naime, pruživši pred sebe ruku ispruženih prstiju, kazivaše „ovakva je predočba”. Potom, malo skupivši prste, „ovakvo je pristajanje”. A posve ih skupivši u stisnutu šaku, kazivaše da je to poimanje, postavivši po sličnosti toj stvari i ime kojega prije nije bilo – κατάληψις. Primaknuvši pak lijevu ruku i njome čvrsto i snažno stisnuvši onu šaku, kazivaše da je takvo znanje, čiji sudionik nije nitko osim mudroga.

SVF 2.91. (Sextus adv. math. VIII 396.) ἐπει καὶ οἱ Στωϊκοὶ μάλιστα δοκοῦσιν ἐξηκριβωκέναι τοὺς ἀποδεικτικοὺς τρόπους, φέρε καὶ πρὸς τοὺτους ὀλίγα διεξέλθωμεν. – (397) ἔστι μὲν οὖν ἡ κατάληψις, ὡς ἔστι παρ’ αὐτῶν ἀκούειν, καταληπτικῆς φαντασίας συγκατάθεσις, ἣτις διπλοῦν ἔοικεν εἶναι πρᾶγμα, καὶ τὸ μὲν τι ἔχει ἀκούσιον, τὸ δὲ ἐκούσιον καὶ ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ κρίσει κείμενον. τὸ μὲν γὰρ φαντασιωθῆναι ἀβούλητον ἦν· καὶ οὐκ ἐπὶ τῷ πάσχοντι ἔκειτο ἀλλ’ ἐπὶ τῷ φαντασιοῦντι τὸ οὕτως διατεθῆναι, οἷον λευκαντικῶς λευκοῦ ὑποπεσόντος χρώματος ἢ γλυκαντικῶς γλυκέος τῇ γεύσει προσαχθέντος· τὸ δὲ συγκαταθέσθαι τούτῳ τῷ κινήματι ἔκειτο ἐπὶ τῷ παραδεχομένῳ τὴν φαντασίαν.

Budući da i Stoici drže da su ponajviše točno odredili načine dokazivanja, hajde da i o njima ponešto izložimo. – (397) Poimanje je, kako se od njih može čuti, pristajanje na pojmovnu predočbu, što se čini da je dvojaka stvar, jer ima nešto nehوتيčno, a nešto pak hotimično i u našu prosudbu položeno. Jer imati predočbe je nesvojevoljno, i nije do onoga koji trpi, nego je do onoga koje stvara predočbe to da je on tako određen, npr. predočbom bijelog izloživši se bijeloj boji ili pre-

dočbom slatkog kad je slatko privedeno okusu. No pristajanje na tu kretnju je do onoga koji prima predočbu.

SVF 2.85 (Sextus adv. math. VIII 409) οἱ δὲ (scil. Stoici) καὶ δι' ὑποδειγμάτων πειρῶνται τὸ ἀξιούμενον παραμυθεῖσθαι (scil. ὅτι τὰ ἀσώματα οὐ ποιεῖ τι οὐδὲ φαντασιοῖ ἡμᾶς, ἀλλ' ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἐπ' ἐκείνοις φαντασιούμενοι. ὥσπερ γάρ, φασίν, ὁ παιδοτριβῆς καὶ ὁ ὄπλομάχος ἔσθ' ὅτε μὲν λαβόμενος τῶν χειρῶν τοῦ παιδὸς ῥυθμίζει καὶ διδάσκει τινὰς κινεῖσθαι κινήσεις, ἔσθ' ὅτε δὲ ἄπωθεν ἐστῶς καὶ πῶς κινούμενος ἐν ῥυθμῷ παρέχει ἑαυτὸν ἐκείνῳ πρὸς μίμησιν, οὕτω καὶ τῶν φανταστῶν ἕνια μὲν οἰοῦναι ψάοντα καὶ θιγγάνοντα τοῦ ἡγεμονικοῦ ποιεῖται τὴν ἐν τούτῳ τύπωσιν, ὁποῖόν ἐστι τὸ λευκὸν καὶ μέλαν καὶ κοινῶς τὸ σῶμα, ἕνια δὲ τοιαύτην ἔχει φύσιν, τοῦ ἡγεμονικοῦ ἐπ' αὐτοῖς φαντασιουμένου καὶ οὐχ ὑπ' αὐτῶν, ὁποῖα ἐστι τὰ ἀσώματα λεκτά.

A oni (Stoici) i kroz primjere pokušavaju nagovoriti na ono što prosuđuju (naime, da ono netjelesno niti što čini niti u nama stvara predočbe, nego da smo mi oni koji smo uz njih oni predočavajući.) Jer, kako kažu, kao što učitelj u gimnastici ili u hoplitskoj borbi katkada, uzevši dječaka za ruke, ritmički usklađuje i podučava ga nekim kretnjama, a katkada stojeći podalje i nekako se u ritmu krećući, daje mu da njega oponaša, tako i od onih predočivih neka kao da dirajući i dotičući ono upravljačko⁷ stvaraju u njemu utisak, kao bijelo, crno i uopće tijelo, dočim neka pak imaju takvu narav da ono upravljačko predočava uz njih, a ne *od* njih, a takva su ona netjelesna zboriva.⁸

SVF 2.166 (Sextus adv. math. VIII 11) ἦν δὲ καὶ ἄλλη τις παρὰ τούτοις (scil. apud dogmaticos) διάστασις, καθ' ἣν οἱ μὲν περὶ τῶ σημαιομένῳ τὸ ἀληθές τε καὶ ψεῦδος ὑπεστήσαντο, οἱ δὲ περὶ τῆ φωνῆ, οἱ δὲ περὶ τῆ κινήσει τῆς διανοίας. καὶ δὴ τῆς μὲν πρώτης δόξης προεστήκασιν οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς, τρία φάμενοι συζυγεῖν ἀλλήλοις, τό τε σημαινόμενον καὶ τὸ σημαῖνον καὶ τὸ τυγχάνον, ὧν σημαῖνον μὲν εἶναι τὴν φωνήν, οἷον τὴν „Δίῳ“, σημαινόμενον δὲ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα τὸ ὑπ' αὐτῆς δηλούμενον καὶ οὗ ἡμεῖς μὲν ἀντιλαμβανόμεθα τῆ ἡμετέρᾳ παρυφισταμένου διανοία, οἱ δὲ βάρβαροι οὐκ ἐπαίσουσι καίπερ τῆς φωνῆς ἀκούοντες, τυγχάνον

⁷ Misli se na upravljački dio duše.

⁸ τὰ λεκτά, τὸ λεκτόν (takoder izvedenica od λέγειν) – ono zborivo, ono unutrašnjim zbornjem dohvatljivo, razaberivo, ali i ono iskazivo, izgovorivo, po čemu tek riječ postaje smisljena. τὸ λεκτόν je dakle sadržaj kako mišljenja, tako i smislenog govorenja.

δὲ τὸ ἐκτὸς ὑποκείμενον, ὡσπερ αὐτὸς ὁ Δίων. τούτων δὲ δύο μὲν εἶναι σώματα, καθάπερ τὴν φωνὴν καὶ τὸ τυγχάνον, ἐν δὲ ἀσώματον, ὡσπερ τὸ σημαινόμενον πρᾶγμα, καὶ λεκτόν, ὅπερ ἀληθές τε γίνεται ἢ ψεῦδος. καὶ τοῦτο οὐ κοινῶς πᾶν, ἀλλὰ τὸ μὲν ἑλλιπές τὸ δὲ αὐτοτελές, καὶ τοῦ αὐτοτελοῦς τὸ καλοῦμενον ἀξίωμα; ὅπερ καὶ ὑπογράφοντες φασιν „ἀξιώμα ἐστὶν ὃ ἐστὶν ἀληθές ἢ ψεῦδος“.

I još se u nečemu razilaziše (dogmatici). Naime, jedni postaviše ono istinito i ono lažno u ono znamenovano, drugi u glas, a treći u kretanje razuma. Uz prvo su mnijenje stali oni iz Stoe, govoreći kako je troje međusobno povezano: ono znamenovano, ono namenujuće i ono što što je slučaj, od čega je ono name-njuće glas, kao *Dion*, ono znamenovano sama stvar koju glas očituje i koju mi zahvaćamo postavljenu uz naš razum, a koju barbari ne opažaju premda čuju zvuk, dok je ono što je slučaj podmetnuto izvana, kao sam Dion. Od toga je dvoje tijelo, naime glas i ono što je slučaj, a jedno je netjelesno, naime znamenovana i zboriva stvar koja biva istinita ili lažna. I to (zborivo) nije sve jednako, nego je jedno nepotpuno, a drugo dovršeno, a među onim dovršenim je i ono što se zove sud, kako kažu i pisci: „sud je ono što je istinito ili lažno.“

SVF 2.183 (Diog. Laert. VII 63) [ulomak] ἐν μὲν οὖν τοῖς ἑλλιπέσι λεκτοῖς τέτακται τὰ κατηγορήματα· – (64) ἐστὶ δὲ τὸ κατηγορήμα τὸ κατὰ τινος ἀγορευόμενον· ἢ πρᾶγμα συντακτὸν περὶ τινος ἢ τινῶν, ὡς οἱ περὶ Ἀπολλοδώρων φασιν, ἢ λεκτὸν ἑλλιπές συντακτὸν ὀρθῇ πτώσει πρὸς ἀξιώματος γένεσιν. (...)

Među nedovršena zboriva svrstani su i priroci. (64) Prirok⁹ je ono nečemu prirečeno, ili stvar spojena s nečim ili nekima, kako kažu oni uz Apollodōra, ili nepotpuno zborivo spojeno s uspravnim padežom¹⁰ radi nastanka suda. (...)

SVF 3. Diog. Bab. 20 (Diog. Laert. VII 56) [ulomci] Λέξις δὲ ἐστὶ κατὰ τοὺς Σταϊκοὺς, ὡς φησὶν ὁ Διογένης, φωνὴ ἐγγράμματος, οἷον „ἡμέρα“. λόγος δὲ ἐστὶ φωνὴ σημαντικὴ ἀπὸ διανοίας ἐκπεμπομένη, <οἷον „ἡμέρα ἐστὶ“> (...) τῆς δὲ λέξεως στοιχεῖα ἐστὶ τὰ εἰκοσιτέσσαρα γράμματα. τριχῶς δὲ λέγεται τὸ γράμμα <τό τε στοιχεῖον> ὃ τε χαρακτήρ τοῦ στοιχείου καὶ τὸ ὄνομα, οἷον „ἄλφα“ (...) διαφέρει

⁹ κατηγορήμα (od καταγορεύειν, *optuživati, prokazivati*, od ἀγορεύειν, *javno govoriti*) – ono prirečeno, predicirano (*prae-dicere*), prirok, predikat, kategorija.

¹⁰ Uspravni padež (ὀρθῇ πτώσει) je nominativ. Nominativ stoji uspravno, a ostali padeži nastaju sklanjanjem (*de-clinatio*) u tzv. kose (obliqui) padeže.

δὲ φωνὴ καὶ λέξις, ὅτι φωνὴ μὲν καὶ ὁ ἦχος ἐστὶ, λέξις δὲ τὸ ἔναρθρον μόνον. λέξις δὲ λόγου διαφέρει, ὅτι λόγος αἰεὶ σημαντικός ἐστὶ, λέξις δὲ καὶ ἀσήμαντος, ὡς ἡ „βλίτυρι“, λόγος δὲ οὐδαμῶς. διαφέρει δὲ καὶ τὸ λέγειν τοῦ προφέρεισθαι· προφέρονται μὲν γὰρ αἱ φωναί, λέγεται δὲ τὰ πράγματα, ἃ δὲ καὶ λεκτὰ τυγχάνει.

A riječ je po Stoicima, kako kaže Diogen, glas raščlanjiv na slova, kao: *dan*. Zbor je pak znamenujući glas odaslan iz razuma, kao: *Dan je*. (...) Elementi riječi su dvadeset i četiri slova. A trojako se kaže slovo – element, biljeg elementa i ime, kao: *alpha* (...) Razlikuju se pak glas i riječ, jer i jeka je glas, a jedino je riječ ono raščlanjeno. A riječ se razlikuje od zbora, jer zbor uvijek naznačava, a riječ i lišena naznačavanja, kao: *blityri*¹¹, dok zbor nikad nije. Razlikuje se i zborenje od izgovaranja: naime, izgovaraju se glasovi, a zbor se stvari, koje su zborive.

SVF 2.135 (Galenus in Hippocr. de med. officina XVIII B) τῶν αἰσθήεων ἀπάσαις τὴν γνώμην ἐφεξῆς ἔταξεν, ὅπερ ἐστὶ τὴν διάνοιαν, ἣν τε καὶ νοῦν καὶ φρένα καὶ λόγον κοινῶς οἱ ἄνθρωποι καλοῦσιν. ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν κατὰ φωνὴν ἐστὶ τις λόγος, ἀφορίζοντες οὖν τοῦτον τὸν προειρημένον λόγον οἱ φιλόσοφοι καλοῦσιν ἐνδιάθετον, ὃ λόγῳ τὰ τε ἀκόλουθα καὶ τὰ μαχόμενα γινώσκωμεν, οἷς ἐμπεριέχεται καὶ διαίρησις καὶ σύνθεσις καὶ ἀνάλυσις καὶ ἀπέδειξις

(**Sextus adv. math. VIII 275**). φασὶν ὅτι ἄνθρωπος οὐχὶ τῷ προφορικῷ λόγῳ διαφέρει τῶν ἀλόγων ζώων (καὶ γὰρ κόρακες καὶ ψίττακοι καὶ κίτται ἐνάρθρους προφέρονται φωνάς) ἀλλὰ τῷ ἐνδιαθέτῳ, οὐδὲ τῇ ἀπλῇ μόνον φαντασίᾳ – ἀλλὰ τῇ μεταβατικῇ καὶ συνθετικῇ. διόπερ ἀκολουθίας ἐννοίαν ἔχων εὐθὺς καὶ σημείου νόησιν λαμβάνει διὰ τὴν ἀκολουθίαν.

Svakom od osjeta redom pridruži spoznaju, to jest razum, koji ljudi nazivaju i um i pamet i općenito zbor. A budući da se neki zbor tiče i glasa, filozofi omeđuju ranije spomenuti zbor i nazivaju ga unutarnjim. Njime spoznajemo ono što slijedi i ono što se međusobno pobija, što obuhvaća razlučivanje, sustavljanje, raščlanjivanje i dokazivanje.

Kažu da se čovjek ne razlikuje izgovorenim zborom od nerazboritih živućih (jer se i vrane i papige i šojke glasaju raščlanjenim glasovima), nego unutarnjim, te ne tek pukom predočbom, nego prijelaznom i sustavljenom. Stoga, razumijevajući slijed, smjesta kroz slijed zadobija i shvaćanje znamenja.

11 *Blityri* je ustaljen primjer besmislene riječi.

SVF 3. Diog. Bab. 17 (Diog. Laert. VII 55) ἔστι δὲ φωνὴ ἀήρ πεπληγμένος ἢ τὸ ἴδιον αἰσθητὸν ἀκοῆς, ὡς φησὶ Διογένης ὁ Βαβυλώνιος ἐν τῇ περὶ τῆς φωνῆς τέχνῃ. <καὶ> ζῶου μὲν ἔστι φωνὴ ἀήρ ὑπὸ ὀρμῆς πεπληγμένος, ἀνθρώπου δὲ ἔστιν ἔναρθρος καὶ ἀπὸ διανοίας ἐκπεμπομένη, ὡς ὁ Διογένης φησὶν, ἥτις ἀπὸ δεκατεσσάρων ἐτῶν τελειοῦται.

A glas je udareni zrak ili ono osjetivo svojstveno sluhu, kako kaže Diogen Babylonski u svojem djelu o glasu. Glas živućega udaren je nagonom, a čovjekov je raščlanjen i odaslan iz razuma, kako kaže Diogen, te se usavršava do četrnaeste godine.

SVF 2.132 (Sextus adv. math. VII 38) τὴν δὲ ἀλήθειαν οἴονται τινες καὶ μάλιστα οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς διαφέρειν ἀληθοῦς κατὰ τρεῖς τρόπους, οὐσία τε καὶ συστάσει καὶ δυνάμει· οὐσία μὲν παρόσον ἢ μὲν ἀλήθεια σῶμά ἐστι; τὸ δὲ ἀληθές ἀσώματον ὑπῆρχεν· καὶ εἰκότως, φασίν, τουτὶ μὲν γὰρ ἀξιωμα ἐστι· τὸ δὲ ἀξιωμα λεκτὸν· τὸ δὲ λεκτὸν ἀσώματον· ἀνάπαλιν δὲ ἡ ἀλήθεια σῶμά ἐστι παρόσον ἐπιστήμη πάντων ἀληθῶν ἀποφαντικῇ δοκεῖ τυγχάνειν, πᾶσα δὲ ἐπιστήμη πῶς ἔχον ἐστὶν ἡγεμονικόν, ὥσπερ καὶ ἡ πῶς ἔχουσα χεὶρ πυγμῇ νοεῖται· τὸ δὲ ἡγεμονικὸν σῶμα κατὰ τούτους ὑπῆρχεν· τοίνυν καὶ ἡ ἀλήθεια κατὰ γένος ἔσται σωματικῇ. – συστάσει δὲ καθόσον τὸ μὲν ἀληθές ὡς μονοειδές τι καὶ ἀπλοῦν τὴν φύσιν νενόηται – ἢ δὲ ἀλήθεια ὡς ἂν ἐπιστήμη καθεστηκυῖα τούναντίον συστηματικῇ τε καὶ πλειόνων ἄθροισμα τυγχάνειν ὑπείληπται. – – (42) δυνάμει δὲ ταῦτα ἀλλήλων κεχώρισται, ἐπεὶ τὸ μὲν ἀληθές οὐ πάντως ἐπιστήμης εἶχετο (καὶ γὰρ ὁ φαῦλος καὶ ὁ νήπιος καὶ ὁ μεμηνῶς λέγει μὲν ποτέ τι ἀληθές, οὐκ ἔχει δὲ ἐπιστήμην ἀληθοῦς) ἢ δὲ ἀλήθεια κατ' ἐπιστήμην θεωρεῖται. ὅθεν καὶ ὁ ἔχων ταύτην σοφός ἐστιν (ἐπιστήμην γὰρ εἶχεν ἀληθῶν) καὶ οὔποτε ψεύδεται, κἂν ψεῦδος λέγῃ, διὰ τὸ μὴ ἀπὸ κακῆς, ἀλλ' ἀπὸ ἀστείας αὐτὸ διαθέσεως προφέρεσθαι. – (44) ὧδε καὶ σοφός, τουτέστιν ὁ τὴν τοῦ ἀληθοῦς ἐπιστήμην ἔχων, ἐρεῖ μὲν ποτε ψεῦδος, ψεύσεται δὲ οὐδέποτε διὰ τὸ μὴ ἔχειν τὴν γνώμην ψεύδει συγκατατιθεμένην. – (45) τὸ ψεῦδος λέγειν τοῦ ψεύδεσθαι κατὰ πολὺ διενήνοχεν, ἢ τὸ μὲν ἀπὸ ἀστείας γίνεται γνώμης, τὸ δὲ ψεύδεσθαι ἀπὸ πονηρᾶς.

Neki smatraju, a ponajviše oni iz Stoe, da se istina razlikuje od onog istinitog na tri načina, bitstvom, sastavom i moću. Bitstvom, ukoliko je istina neko tijelo, a ono istinito netjelesno. A čini se da je tako, kažu, jer ono istinito je sud, sud pak ono zborivo, a ono zborivo netjelesno. Obratno, istina je neko tijelo, ukoliko se čini da je ona objavljujuće znanje svega istinitog, a sve je znanje neko stanje

onog upravljačkog, kao što se pod stisnutom šakom misli neko stanje ruke. A po njima je ono upravljačko neko tijelo pa će i istina biti tjelesnoga roda. Sastavom, ukoliko je ono istinito mišljeno kao nešto naravljju jednoliko i jednostavno, a istina se naprotiv, ako je postavljena kao znanje, uzima kao sastavljena i kao skup mnogih. (42) I moću se jedno od drugoga odjeljuje, budući da se ono istinito ne drži posve znanja (jer i bijednik i dijete i luđak kažu ponekad nešto istinito, a nemaju znanje istinitoga), a istina se motri znanjem. Odatle je i onaj koji ga ima mudar (jer ima znanje istinitoga) i nikada nije u laži, ako i kaže laž, budući da to ne izgovara iz loših, nego iz plemenitih zasada. (44) Tako i mudrac, to jest onaj koji ima znanje istinitoga, kaže ponekad laž, ali neće nikada biti u laži, zbog toga što nema spoznaju koja pristaje na laž. (45) Po mnogočemu se razlikuje govoriti laž i biti u laži, jer jedno nastaje iz plemenite, a drugo iz iskvarene spoznaje.